

RIKSDAGSDEBATTERNA

Upplaga

E

UTGIVNA AV RIKSDAGENS KANSLIDEPUTERADE

GENOM RIKSDAGENS EKONOMIBYRÅ

Prenumeration sker hos Riksdagens ekonomibyrå, Stockholm 46.

Postgiro 1042. Pris 20 kronor per år

Nr 36

ANDRA KAMMAREN

1964

Reservation göres för eventuella missförstånd eller tryckfel. I sitt slutliga skick kommer anförandena att införas i kammarens protokoll.

Fredagen den 3 april

Kl. 11.00

Svar på interpellation ang. efterforskningarna efter Raoul Wallenberg, m. m.

Anf. nr 1

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Herr Ohlin har i en interpellation den 3 mars 1964 frågat mig, om jag ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Raoul Wallenberg-affärens utveckling efter publicering av utrikesdepartementets vitbok 1957 — i den mån ej av särskilda skäl vissa uppgifter måste hemlighållas — dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerar att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Raoul Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

I samma interpellation har herr Ohlin bett mig redogöra för de åtgärder regeringen vidtagit eller avser att vidtaga för att skapa klarhet kring de i bland annat ryska källor förekommande uppgifterna om att svenska sjömän på det under kriget förlista fartyget »Bengt

Sture» omhändertagits av sovjetryska myndigheter.

Slutligen har herr Ohlin i sin interpellation frågat, om regeringen i övrigt har några uppgifter att lämna beträffande det efter kriget inträffade försvinnandet av besättningarna på några i östersjöfart gående svenska fartyg.

Vad först beträffar efterforskningarna av Raoul Wallenberg vill jag till en början erinra om att offentliggörandet av utrikesdepartementets vitbok år 1957 skedde, sedan det besked i ärendet ingått, som från sovjetisk sida utlovats vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars—april 1956. Beskedet, som mottogs den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Med anledning av sovjetregeringens besked den 6 februari 1957 överlämnades den 19 februari samma år ett svenskt svar, som likaledes offentliggjordes i vitboken. I detta förklarades bland annat att svensk opinion med rätta vore upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens besked skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

För den svenska regeringen stod det sålunda klart, att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste prövas. Under de fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, framkom flera utsagor från personer som återvänt från sovjetisk fångenskap av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva. Med anledning av dessa uppgifter hemställde regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om

Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Även efter denna tidpunkt har regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det ytterligare material som därvid framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts är dock icke av den karaktär att de här kan offentliggöras.

Jag kan emellertid bekräfta, att statsministern i början av år 1961 riktat en personlig skrivelse till ministerpresidenten Chrusjtjev i saken. Vidare vill jag erinra om att jag vid mitt besök i Moskva i maj förra året upptog ärendet såväl med utrikesminister Gromyko som med ministerpresidenten Chrusjtjev. Slutligen har statsministern, såsom meddelats i pressen, tagit upp Wallenberg-affären med utrikesminister Gromyko vid dennes besök i Stockholm för två veckor sedan.

Samtliga framställningar har från sovjetisk sida mötts av svaret, att intet finnes att tillägga utöver vad som tidigare — d. v. s. i 1957 och 1959 års besked — meddelats från sovjetisk sida. Vid upprepade tillfällen har därjämte förklarats, att hade Wallenberg funnits skulle han ha återsänts till Sverige.

Jag vill emellertid till herr Ohlin ånyo bekräfta, att regeringen inte betraktar Raoul Wallenbergs sak som utagerad utan kommer att fortsätta ansträngningarna att skapa full klarhet om hans öde.

Beträffande besättningsmännen på det år 1952 krigsförlista fartyget »Bengt Sture» vill jag erinra om att regeringen den 31 januari i år genom ambassaden i Moskva begärt att de sovjetiska myndigheterna skulle företaga en ny utredning i frågan. Vid utrikesminister Gromykos besök i Sverige nu i mars bekräftade denne att man på sovjetisk sida inlett undersökningarna. Han kunde emellertid inte säga när resultatet härav skulle föreligga.

I interpellationen har nämnts *tre* svenska fartyg, vilkas besättningar efter det andra världskrigets slut försvunnit i Östersjön. Av dessa fartyg återfanns »Kinnekulle» drivande svårt brandskadad i februari 1948, medan de båda andra spårlost försvunnit, »Ivan» samtidigt med »Kinnekulle» och »Dan» i januari 1953. I samband med försvinnandena har varje gång omfattande och energiska efterforskningar genom officiella och andra kanaler vidtagits, dock utan att leda till något resultat beträffande besättningarnas öden.

Olika teorier har uppställts omkring fartygens och besättningarnas försvinnande. Man har bl. a. gissat på minsprängning, nedisning eller uppbringning. Nya spår har tid efter annan dykt upp, vilka undersökts mycket noga, dock utan resultat.

Även de upplysningar, som under den senaste tiden kommit till utrikesdepartementets kännedom, granskas och bearbetas med stor noggrannhet. Detta arbete är emellertid på grund av sin natur tidsödande genom de kollarioneringar m. m., som på olika sätt och på olika håll måste göras. Innan utredningen slutförts, är det omöjligt för mig att uttala mig om värdet av de senast erhållna uppgifterna.

Anf. nr 2

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret. Det är klart att detta på någon punkt kunde ha varit mera upplysande; jag återkommer till den saken.

Det förefaller fastslaget att den svenska regeringen inte tror att Sovjetunionens svar den 6 februari 1957, att man bör dra den slutsatsen att Wallenberg avlidit redan tio år tidigare, är en riktig, rättvisande och pålitlig skildring. Detta att det från rysk sida används ett så vagt uttryckssätt som att »slutsatsen bör dras att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset» och att uppgifterna om Wallenbergs identitet är så vaga —

i motsats till rysk praxis — styrker ju uppfattningen, att man icke kan lita på denna från sovjetrysk sida år 1957 avgivna förklaring. Jag understryker att det är fullt klart att regeringen inte heller gör det.

När den svenska regeringen några veckor efter denna ryska förklaring den 19 februari 1957 gjorde en ny hänvändelse till Sovjetunionen använde den också ett uttryckssätt som är nog så talande:

»Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens besked skulle vara helt utplånad.»

Om man i ett diplomatiskt dokument säger att man har svårt att tro att all annan dokumentation är utplånad, vilket den mottagande regeringen har påstått, är detta naturligtvis ett uttryck för att man anser att saken ligger anorlunda till än sovjetregeringen har gjort gällande.

Sedan kom ytterligare uppgifter innebärande att Wallenberg hade vistats i Vladimir-fängelset vid en väsentligt senare tidpunkt än den då han enligt påstående från sovjetrysk sida hade avlidit. Dessa uppgifter anser regeringen så pålitliga och trovärdiga att den år 1959 begär en ny utredning av Sovjetunionen, men Sovjetunionen har svarat att ingenting finns att tillägga.

Även senare hänvändelser har lett till samma resultat. Sovjetunionen svarar bara att man ingenting har att säga. I detta läge måste först och främst konstateras att vi på svensk sida inte kan lita på att sovjetregeringen och sovjetmyndigheterna tar med tillräckligt allvar och tillräckligt stor omsorg på denna fråga.

Hade man gjort det från början, skulle Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja-fängelset ha kunnat konstateras långt tidigare än 1957, då man från svensk sida överlämnade vad som kunde betraktas som klara bevis. Men till dess

in helt friska, obundna krafter, som inte har något annat intresse än att redovisa allt om Wallenberg som de kan finna? Och har regeringen förvissat sig om att sovjetregeringen går förbi dem som möjligen har intresse av att fortsätta att dölja vad de tidigare dolt? Jag skulle för min del finna motiverat att regeringen sökte upplysningar från Sovjetunionen om vilka slag av efterforskningar som Sovjetunionen har gjort. Enkla förfrågningar till fängelsemyndigheter räcker uppenbarligen inte — det har tidigare erfarenheter visat och Sovjetunionen indirekt erkänt.

Vad orsakssammanhanget beträffar är det i alla fall klart, att den sovjetryska handläggningen av frågan till en del måste botten i ett bristande intresse för en enskild människas liv. Man tycker inte det är så mycket att bråka om, ifall en människa kommit bort. Det har varit ett världskrig, det har skett så mycket. Här är det visserligen en man som inte deltog i kriget utan ägnade sig åt att rädda olyckliga och förföljda människors liv. Men ändå är det bara *en* människa, och då tycker man måhända på sovjetryskt håll — om man får gå efter tankegångar som på Stalins tid ingalunda var främmande — att det inte är så förfärligt mycket att bråka om. Men det är en ståndpunkt som vi på svensk sida självfallet aldrig kan acceptera.

Jag hoppas att regeringen skall anstränga sig ytterligare att få sovjetmyndigheterna att förstå, att Sovjets goodwill här i landet i mycket hög grad beror på hur man handlägger denna fråga. Jag har av olika uttalanden förstått, att man på sovjetryskt håll hoppas att premiärminister Chrusjtjjevs besök skall utgöra ett betydande bidrag till befestande av goodwill mellan våra nationer. Får jag göra den reflexionen, att ett mycket stort bidrag till den ömsesidiga förståelsen och respekten skulle Sovjetunionen kunna ge om man verkligen visade vilja att behandla Raoul Wallenbergs fall så som vi ur humanitära syn-

punkter anser självklart. Jag tror att det bidrag som Sovjet därvidlag kunde ge skulle få större betydelse än något besök kan få.

Uppgiften om de svenska sjömän som har försvunnit i Östersjön är ju delvis ganska vaga, men mot bakgrund av vad som skett förefaller det finnas en viss sannolikhet för att några av dem kan befinna sig i Sovjetunionen. »Bengt Sture» krigsförliste 1942, och regeringen har i år begärt en utredning på sovjetiskt håll. Utrikesminister Gromyko har meddelat att en sådan utredning har inletts, men han vet inte när den kan bli färdig. — Jag skulle för min del ha välkomnat om utrikesministern hade varit litet mera uttrycksfull beträffande »Bengt Sture». Det finns dock en del offentligt och halvoffentligt material från sovjetryska källor, som gör det utomordentligt sannolikt att »Bengt Sture» sänkts av en sovjetrysk undervattensbåt och att i varje fall en del av besättningen införts till Sovjetryssland. Jag hoppas därför att regeringen skall göra klart att vi förväntar oss en mycket skyndsamt utredning. Om det visar sig att några av besättningen på »Bengt Sture» befinner sig i Sovjetryssland, väntar vi oss att de omedelbart återvänds till Sverige.

Beträffande de tre andra fartyg, som är nämnda i min interpellation och vilkas besättningar försvunnit efter kriget, finns det inte så ingående upplysningar. Jag skall här bara nämna fartyget »Kinnekulle», om vilket utrikesministern förklarar att det befanns drivande »svårt brandskadat». Det är av väsentlig betydelse att veta hur svårt brandskadad båten var. Herr Johansson i Öckerö har, tror jag, för avsikt att återkomma till denna fråga. Jag skall därför bara be att få nämna, att herr Johansson i Öckerö — utan att det motsades från regeringshåll — den 25 februari i år förklarade att båten befanns drivande öster om Själland vid Stevns udde. »Livbåten hängde vid sidan. Det hade varit brand ombord, men ingen

brand som var av sådan omfattning att besättningens 7 man varit tvungna att lämna fartyget. Ett faktum var emellertid, att besättningen var borta och deras kläder m. m. var också försvunna.» Man kan alltså befara att besättningen blivit bortförd av ett annat fartyg. Det är åtskilligt som talar för att det kan förhålla sig så.

Därtill kommer att en dansk matros har lämnat upplysningen att han skulle ha talat med »Kinnekulles» kapten i Riga. Har denne matros förhörts av svenska myndigheter, och vilka upplysningar kan utrikesministern lämna rörande denna uppgift?

Herr talman! Vi är självfallet allesammans besjälade av samma inställning i dessa spörsmål. Det finns såvitt jag vet i varje fall inga skillnader mellan de demokratiska partiernas uppfattningar i dessa spörsmål. Men det må ändå vara berättigat att här uttrycka förhoppningar, dels att överläggningen i dag skall bli en påminnelse för Sovjetunionen om hur allvarligt vi ser på dessa spörsmål, dels att regeringen skall göra allt för att klargöra för Sovjetunionen, att endast en handläggning som präglas av god vilja att klara upp dessa problem och en beredvillighet att utan dröjsmål återsända de svenskar, vilka möjligen befinner sig i Sovjetunionen, kan befrämja goda förbindelser mellan våra folk.

Sovjetledningen har kanske, som jag nyss sade, svårt att förstå att vi fäster så stor vikt vid dessa ting. Det är regeringens uppgift att göra det fullt klart hur allvarligt vi i Sverige tar på dessa frågor och vilken stor betydelse deras handläggning har för Sovjetunionens goodwill i Sverige.

Anf. nr 3

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Han har i huvudsak hänvisat till vad jag uttalat i mitt interpellationssvar och på någon punkt ytterligare understrukit de synpunkter, som där framförts. Jag behöver följaktligen inte gå in på något av detta.

Herr Ohlin ställde en direkt fråga beträffande innehållet i herr Erlanders brev till premiärminister Chrusjtjev. Jag vill på denna fråga svara, att jag av förklarliga skäl inte kan gå in på brevets innehåll. Jag kan endast vitsorda att statsministern uttryckte sig i klara ordalag och i bestämd form.

Beträffande de undersökningar som har verkställts i Sovjetunionen har man från sovjetisk sida förklarat att dessa varit grundliga. Att få någon klar bild av vad dessa »grundliga undersökningar» innebär faller sig av naturliga skäl mycket svårt. När det gäller vår egen argumentation kan jag försäkra, att vi varit inne på precis samma resonemang som det herr Ohlin här fört. Vi har sagt att det skulle ha stor betydelse för vår bedömning av Sovjetunionen, om Raoul Wallenberg verkligen kunde överlämnas till Sverige och att detta i hög grad skulle medverka till goda förbindelser mellan de båda nationerna.

Beträffande de andra frågor, som herr Ohlin var inne på, vill jag erinra om att världen vid den tidpunkt då »Bengt Sture» torpederades befann sig i krig, och vi upplevde åtskilliga fartygsolyckor. Jag vill till protokollet anteckna att den svenska handelsflottan under andra världskriget genom direkta krigshaverier eller av andra orsaker i samband med kriget förlorade 240 fartyg om sammanlagt 602 013 brutton. Den övervägande delen av handelsflottans krigsförluster — sammanlagt 173 fartyg — inträffade på Nordsjön, på Nordatlanten och i Engelska kanalen. I Östersjön, Bottenhavet och Öresund förlorades 40 fartyg, i Kattegatt och Skagerack 14 fartyg och i övriga

Anf. nr 10

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman, bara en kort kommentar!

Till herr Ohlin vill jag säga att regeringen vid handläggningen av detta ärende har förfarit på sådant sätt att det skulle finnas möjligheter att uppnå ett resultat. Detta är för oss det väsentliga. Jag vill för kammarens ledamöter understryka allvaret i denna fråga, och det är också detta allvar som har präglat regeringens handläggning av den.

För att undvika varje missförstånd och framför allt för att inte försämrat regeringens möjligheter när det gäller att understryka betydelsen av att man i Sovjet gör ordentliga undersökningar vill jag betona, att vad jag sade var att 700 000 människor i Leningrad svält ihjäl vid denna tidpunkt — de var inneslutna — förutom alla de som bombades ihjäl. Herr Ohlin säger att papperen finns kvar. Ja, det är riktigt: papperen svält inte ihjäl, men människorna gjorde det.

Avslutningsvis vill jag säga att jag betraktar det som självklart att vi från svensk sida, trots de omständigheter under vilka Sovjetunionens folk levde vid denna tidpunkt, ändå skall kräva en ordentlig undersökning rörande de sex sjömäns öde, om vilket det har stått att läsa i en rysk militärtidskrift.

Anf. nr 11

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Det skulle bara fattas, herr utrikesminister, att man inte skulle kunna kräva besked efter de sovjetryska uppgifter som framkommit om sänkning av ett fartyg som av allt att döma är identiskt med »Bengt Sture». Det har regeringen också gjort. Men när man vet hur sovjetryska undersökningar bedrivs och hur lång tid de kan ta, kunde det vara lämpligt att först begära besked om dessa människor över hu-

uppgick till 1 370 personer. Dessutom förlorade vi en rad fiskefartyg.

Anledningen till att regeringen och utrikesdepartementet tagit upp frågan om de sex besättningsmän, som skulle ha plockats upp från »Bengt Sture», var att detta stod omnämnt i en rysk militär tidskrift. Det var mot denna bakgrund för oss en självklar sak att ingripa på det sätt som skett. Man har nu från sovjetiskt håll lovat företa en grundlig undersökning. I rimlighetens namn skall emellertid erkännas att förlisningen skedde vid en tidpunkt, då 700 000 människor svält ihjäl i Leningrad, förutom alla de som omkom genom bombardemang.

Under sådana förhållanden kan det tänkas att även sex svenska sjömän, om de befann sig i samma område, kan ha försvunnit under likartade omständigheter. Jag framhåller detta bara därför att det kan ge en förklaring till bakgrunden av vad som kan ske under ett krig. Nu har Sovjetunionens regering lovat att verkställa grundliga undersökningar, och vi kommer att påminna om den framställning som gjorts intill dess vi erhållit något besked.

Vidare frågade herr Ohlin beträffande »Kinnekulle» om jag kunde säga någonting om den matros, som skulle ha träffat kapten Johansson i Riga. Jag vill inte, herr Ohlin, ge något omdöme om denne man förrän jag har fått ytterligare uppgifter om honom. Beträffande hans trovärdighet har jag fått vissa uppgifter, men jag vill inte yttra mig därom förrän vi har verkställt en mera grundlig undersökning än vi hittills kunnat göra. Men självfallet använder vi oss av alla medel som kan tillgripas för att bringa klarhet även i denna fråga.

Till slut vill jag än en gång understryka vad jag framhållit i mitt interpellationssvar, nämligen »att regeringen icke betraktar Raoul Wallenbergs sak som utagerad utan kommer att fortsätta ansträngningarna att skapa full klarhet om hans öde».

Anf. nr 4

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Jag kan i alla väsentliga delar ansluta mig till vad herr Ohlin sade i sitt anförande och vill bara stryka under ett par synpunkter.

Jag tror vi har all anledning att ta fasta på vad som sägs i utrikesministerns svar, att »regeringen inte betraktar Raoul Wallenbergs sak som utagerad utan kommer att fortsätta ansträngningarna att skapa full klarhet om hans öde», och jag konstaterar med tillfredsställelse att utrikesministern upprepat uttalandet i sin replik till herr Ohlin nyss.

Det är mycket väsentligt att regeringen verkligen ser saken på det viset — att man fortsätter att utan någon tvekan fullfölja ansträngningarna tills man får ett besked som är övertygande — oberoende av hur lång tid det kan ta och oberoende av hur många nya framställningar det kan vara nödvändigt att göra. De upplysningar man tidigare fått är faktiskt inte övertygande. De tyder inte på att Sovjetmyndigheterna haft eller har tillräckligt intresse för att verkligen i detalj klarlägga vad som har inträffat i fallet Raoul Wallenberg och vilka möjligheterna att uppnå en rättelse i detta fall kan vara.

Det är nämligen uppenbart att här är fråga just om en rättelse. Oavsett vilken uppfattning man kan ha om möjligheterna att nu rätta till saken är det klart och tydligt att här begicks ett fullständigt oförsvarligt övergrepp, riktat mot en svensk diplomat, och att i den mån det finns någon möjlighet att åstadkomma rättelse borde Sovjets regering med hänsyn till sin egen internationella ställning ha allt intresse av att se till att denna fläck blir avtvättad.

I likhet med herr Ohlin skall jag respektera utrikesministerns uttalande, att han inte anser att det nya materialet kan offentliggöras. Jag vill bara säga, att i den mån jag har haft tillgång till något material i denna fråga — regeringen har säkerligen haft tillgång

till mycket mera — så har det givit anledning till rätt bestämda förhoppningar om att Raoul Wallenberg skulle kunna vara i livet eller åtminstone att han varit i livet långt efter den från sovjetrysk sida angivna tidpunkten. Det materialet är ett mycket starkt skäl för att man även från sovjetrysk sida skall fortsätta klarläggandet, så att vi äntligen får veta hur det verkligen förhåller sig.

Motsvarande problem föreligger rörande de i interpellationssvaret omnämnda fartygsbesättningarna. Man kanske kan beklaga att inte efterforskningarna i dessa fall kunde börja tidigare än vad som skett. Jag skall emellertid inte ta upp den frågan nu. Men även om det förhåller sig så som utrikesministern säger, att de svenska besättningarna kan ha råkat ut för olyckor under en period, då det rådde stor förvirring och då många människoliv gick till spillo, så bör det nu finnas anledning att från sovjetrysk sida företa närmare undersökningar, att göra dessa ingående och att redovisa inte blott resultatet utan även arten av de undersökningar som gjorts, så att man kan bedöma hur pass fast materialet är.

Det är angeläget att klarlägga att vi i Sverige på alla håll fäster mycket stort avseende vid dessa frågor. Det rör sig om svenskar som blivit utsatta för lidanden — ja, kanske mist livet — genom omständigheter som varken de eller vårt land hade någon som helst andel i.

Det måste vara mycket väsentligt att Sovjetregeringen förstärker denna svenska inställning, respekterar den och gör vad man kan för att tillmötesgå den svenska opinionen. Det kan inte råda något tvivel om att frågan om svenskars öde är av mycket väsentlig betydelse för ett gott förhållande mellan Sverige och Sovjetunionen och att dessa frågor, så länge de kvarstår ouppklarade, har en allvarligt negativ verkan på den svenska opinionens inställning.

Anf. nr 5

Herr JOHANSSON i Öckerö (fp):

Herr talman! Jag har inte mycket att tillägga i detta resonemang. Jag ställde häromdagen en fråga till försvarsministern, där jag redovisade mina synpunkter på dessa händelser.

Det kan naturligtvis vara riktigt som utrikesministern säger, att det under kriget försvann hundratusentals människor och att det i ett land som varit i krig inte kan vara så lätt att hålla reda på vad som hänt en människa mer eller mindre. Men å andra sidan har naturligtvis de enskilda fallen stor betydelse för de anhöriga. Jag poängterade häromdagen och jag vill göra det i dag också, att den ovisshet som de anhöriga lever i är det värsta. Om de får ett klart besked, måste de acceptera vad som hänt. Det är faktiskt värre att det då och då kommer rykten som väcker förhoppningar, kanske i de flesta fall falska.

Anledningen till att jag begärde ordet var den passus i utrikesministerns svar till herr Ohlin, där det sägs att »Kinnekulle» var »svårt brandskadad». Detta påstående är väl inte riktigt. Jag har fått veta av rederiet och försäkringsbolaget att brandskadorna inte var så svåra. Fartyget fick en del skador när det skulle tas in i Faxehamn men i övrigt var brandskadorna inte så stora. De var i varje fall inte så svåra, att vanligt sjöfolk utan vidare skulle lämna fartyget. Det är också att märka att livbåten hängde kvar i sin lina. Det är väl därför ganska klart att besättningen blivit bortförd — av vem vet vi inte. Detta är naturligtvis allvarligt nog, men vad som i dag mest bekymrar oss är att någon eller några av besättningsmännen fortfarande kan kvarhållas i främmande land. Det är den saken som bör klargöras.

Jag är glad över att utrikesministern sagt, att regeringen gör allt vad som är möjligt för att få klarhet på denna punkt.

Anf. nr 6

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag skall bara säga ett par ord i anledning av herr Johanssons i Öckerö anförande. Jag vill poängtera att jag i mitt förra anförande inte sade någonting om att en människas liv mer eller mindre inte spelar någon roll. En sådan uppfattning skulle jag, oavsett hur många förluster som gjorts under världskriget, inte kunna bekänna mig till. Jag anser tvärtom att varje enskild människas liv har så stort värde att det gäller att bringa klarhet om hennes öde, vare sig hon befinner sig i livet eller inte.

Jag vill däremot helt instämma med herr Johansson om att ovissheten kan vara det värsta av allt som de anhöriga drabbas av. En förhoppning om att en anhörig befinner sig i livet och kanske lever under svårartade omständigheter måste innebära en oerhörd påfrestning. Därför anser jag det vara utrikesdepartementets självklara plikt att om möjligt skapa klarhet om besättningsmännens öde.

Om herr Johanssons påstående att båten inte kunde vara särskilt allvarligt brandskadad kan jag av personlig erfarenhet inte ha någon mening. Jag kan bara säga att man i den utredning som verkstälts konstaterar, att brand härjat i fartygets akter, att allt trävirke var förstört och att järnbalkar och plåtar bar vittne om stark hetta. Det är dessa uppgifter som ligger till grund för mitt uttalande i interpellationssvaret.

Anf. nr 7

Herr JOHANSSON i Öckerö (fp) kort genmäle:

Herr talman! Om hans excellens fått uppfattningen att jag skulle ha påstått, att han sagt att en människa mer eller mindre inte spelar så stor roll, då har jag uttryckt mig mycket illa. Något sådant har jag inte alls avsett.

Frågan huruvida fartyget var mer

eller mindre brandskadat har vi olika meningar om.

Anf. nr 8

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Bara en kort kommentar till ett par punkter i utrikesministerns yttrande!

Beträffande »Bengt Sture» förklarade utrikesministern att den svenska besättningen, om den tagits in till rysk hamn, kan ha kommit bort i Ryssland, ty försvinnandet inträffade vid den tidpunkt under kriget då hundratusentals människor svalt ihjäl i Leningrad.

Ja, när man bedömer vad som sker bör man naturligtvis alltid försöka ta hänsyn till de vid tillfället rådande förhållandena. Men det bör vara möjligt att från sovjetrysk sida snabbt lämna besked om huruvida dessa sjömän har omhändertagits eller inte. De skildringar som har lämnats från sovjetryskt håll om ubåtskriget visar att papperen från detta krig inte har kommit bort, därför att befolkningen svalt vid en viss tidpunkt. Papperen finns åtminstone till stor del kvar — det visar de nu tryckta sovjetryska skildringarna om ubåtskriget. Därför tycker jag det vore angeläget för regeringen att begära ett relativt snabbt besked om huruvida dessa svenska sjömän har omhändertagits av Sovjetryssland.

Vidare bör man naturligtvis också begära upplysningar om vad som har hänt med dem efter omhändertagandet. Det är självklart att vad vi i främsta rummet vill uppnå är att de återsänds, om de befinner sig i livet, eller att det blir klarlagt om de inte gör det.

Sedan en fråga, herr talman: Varför finns det så många sådana fall, där det är ovisst om främmanre medborgare har försvunnit i Sovjetunionen, ovisst om de har varit där alls eller ovisst om de befinner sig där fortfarande? Det har inte gällt bara svenska medborgare, utan i många fall har det även gällt andra länders medborgare. Sovjetunionen har först bestritt att de skulle be-

finna sig där, men sedan har flera av dem efter några år skickats hem.

Vilken är förklaringen till att det utspelas så många sådana dramer? Det finns dock en metod att undgå dem: att Sovjetunionen tillåter främmande medborgare, som är omhändertagna i landet, att på något sätt kommunicera med sina respektive diplomatiska representanter i Sovjetunionen eller med hemlandet. Hela problemet har uppkommit därför att Sovjetunionen icke tillåter sådana enligt vår mening självklara kommunikationer, d. v. s. därför att Sovjetunionen är en diktaturstat som inte erkänner rättigheterna till sådana kommunikationer. Man kan fråga: Varför tilläts inte Raoul Wallenberg år 1945 att kommunicera med svenska ambassaden i Moskva? Då hade ju hela utvecklingen blivit en helt annan. Nu vet vi att han fanns då i Sovjetunionen; detta har ju erkänts.

Vi kan inte åtaga oss att reformera Sovjetunionens samhällssystem, vare sig på denna punkt eller på någon annan. Men vi har rätt att uttrycka den uppfattningen, att detta system är oriktigt när det berövar främmande medborgare deras naturliga rättighet att kommunicera med hemlandet. Hur man sedan förfår med sina egna medborgare är Sovjetrysslands ensak, men när det gäller svenska medborgare har vi rättighet att intressera oss för frågan.

Herr talman! Utrikesministern vill inte svara på frågan, om statsminister Erlander i brevet till premiärminister Chrusjtjev hade begärt Wallenbergs hemsändande, men det har antytts i pressen att det skulle förhålla sig på det sättet. Vi kommer tydligen längre och längre in i vad man på socialdemokratiskt håll förr i tiden kallade den »hemliga diplomaten», som man då så starkt vände sig emot. Nu blir det inte bara mer och mer av samtal mellan de ledande regeringscheferna — samtal som sedan inte redovisas offentligt annat än till en mycket, mycket ringa del — utan dessutom skrivs det brev. Sedan

förklarar man att man inte kan tala om vad hemställan i breven går ut på. — Ingen begär att utrikesministern skall läsa upp hela detta brev, men nog tycker jag att utrikesministern skulle kunna upplysa om huruvida det innehöll krav på förnyade utredningar eller krav på Wallenbergs hemsändande.

Anf. nr 9

Herr CARLSSON i Göteborg (s):

Herr talman! Jag måste säga att jag inte är alldeles ointresserad av dessa problemställningar och att jag heller inte är okunnig om vad som har hänt under kriget eller vad som har inträffat efter kriget.

Jag vill däremot säga att jag tycker att det är en smula otillständigt att inbilla människor att de skulle kunna få tillbaka sina saknade anhöriga efter så många år som det här är fråga om.

Jag har tagit mig friheten att tala med en del ubåtsbefälhavare. Jag har frågat: Om ni går upp i ett mycket intensivt trafikerat farvatten och torpederar ett fartyg, tar ni då verkligen upp besättningen på detta fartyg? Alla har svarat med en mun, att sådant över huvud taget inte händer; den risken har man inte rätt att ta.

I fallet med det brandskadade fartyget skulle jag vilja ställa frågan: Varför tog man inte upp detta spörsmål för tio år sedan eller ännu tidigare? Det blev väl ändå en sjöförklaring och frågan kom alltså att behandlas av sjöfartsstyrelsen och försäkringsbolag. Varför lade man inte då papperen på bordet? Då hade vi haft betydligt större möjligheter att vinna klarhet. I Svenska sjöfolksförbundet var vi vid den tidpunkten lika intresserade som nu av att bringa klarhet i frågan. Om vi fått klara besked då, hade det varit lättare att reda ut begreppen än det är i dag. Därför förvånar det mig en smula att man nu, så många år efteråt, kommer med påståenden som man inte har några belägg för.

Anf. nr 10

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman, bara en kort kommentar!

Till herr Ohlin vill jag säga att regeringen vid handläggningen av detta ärende har förfarit på sådant sätt att det skulle finnas möjligheter att uppnå ett resultat. Detta är för oss det väsentliga. Jag vill för kammarens ledamöter understryka allvaret i denna fråga, och det är också detta allvar som har präglat regeringens handläggning av den.

För att undvika varje missförstånd och framför allt för att inte försämra regeringens möjligheter när det gäller att understryka betydelsen av att man i Sovjet gör ordentliga undersökningar vill jag betona, att vad jag sade var att 700 000 människor i Leningrad svält ihjäl vid denna tidpunkt — de var inneslutna — förutom alla de som bombades ihjäl. Herr Ohlin säger att pappren finns kvar. Ja, det är riktigt: pappren finns svält inte ihjäl, men människorna gjorde det.

Avslutningsvis vill jag säga att jag betraktar det som självklart att vi från svensk sida, trots de omständigheter under vilka Sovjetunionens folk levde vid denna tidpunkt, ändå skall kräva en ordentlig undersökning rörande de sex sjömäns öde, om vilket det har stått att läsa i en rysk militärtidskrift.

Anf. nr 11

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Det skulle bara fattas, herr utrikesminister, att man inte skulle kunna kräva besked efter de sovjetryska uppgifter som framkommit om sänkning av ett fartyg som av allt att döma är identiskt med »Bengt Sture». Det har regeringen också gjort. Men när man vet hur sovjetryska undersökningar bedrivs och hur lång tid de kan ta, kunde det vara lämpligt att först begära besked, om dessa människor över huvud taget är omhändertagna. Det är

kanske lättare att få den frågan besvarad. Sedan kunde man få besked rörande undersökningens resultat i övrigt.

Herr Carlsson i Göteborg riktade en svår kritik mot regeringen när han undrade varför man tagit upp frågan om de försvunna fartygen först nu. Regeringen har tagit upp frågan nu därför att det föreligger ett nytt material. Det finns sovjetryska uppgifter som har aktualiserat hela frågan. Det är av samma skäl som bland annat jag har tagit upp saken.

Herr Johansson i Öckerö underströk med rätta hur viktigt det är att de anhöriga får besked så att ovissheten försvinner. Utrikesministern anslöt sig till den ståndpunkten, och det gör även jag. Det torde vara en tillräcklig motivering för att man från svensk sida reser denna fråga. Det verkade som om herr Carlsson i Göteborg hade en annan uppfattning än de föregående deltagarna i debatten, även herr Heckscher, när herr Carlsson menade att det nu vore bättre att man lät ovissheten bestå.

Anf. nr 12

Herr CARLSSON i Göteborg (s):

Herr talman! Jag är mycket ledsen om herr Ohlin har uppfattat vad jag yttrade som en kritik mot regeringen för att den vid den tidpunkt då olyckorna inträffade inte ingripit. Min kritik gick ut på att ansvariga instanser inte vid den aktuella tidpunkten sade ifrån, att en grundlig undersökning måste göras. Jag vågar försäkra att sjöfolksförbundet vid alla de tillfällen, då sådana olyckor inträffar, sökt att få de egentliga orsakerna fastställda. Vi har faktiskt litat på de uppgifter som lämnats av instanser som har att undersöka och bedöma dessa saker. Vi har litat på fartygsinspektionen, sjöfartsstyrelsen och på de sjöförklaringar som lämnats vid olika tillfällen. Det är därför jag har anledning vara förvånad över att man först åtskilliga år efteråt

tar upp en sak som redan en gång klarats upp.

Nu skall inte herr Ohlin tro att jag är ensam om denna uppfattning. Det är många som har samma uppfattning som jag, som är oroade för att man, som herr Johansson i Öckerö har sagt, ger de anhöriga en känsla av att det kan tänkas att deras män eller deras söner fortfarande befinner sig i livet. Man inger dem en falsk förhoppning. Jag tycker det är orimligt att gå till väga på detta sätt när det är fråga om allvarliga saker — och det är fråga om allvarliga saker i detta sammanhang.

Vi brukade under kriget säga, att det kanske inte är så farligt för de människor som är ute till sjöss ombord i fartygen utan mycket värre för de anhöriga som sitter hemma och lyssnar på radiorapporterna om att den och den båten gått under. Det var oerhört mycket svårare för dem. Men när de anhöriga en gång fått klart för sig att det inte finns någon återvändo, är det ändå bittrare för dem när man nu på nytt tar upp denna fråga. Jag vet sannoligen inte vad orsaken kan vara.

Jag har inte yttrat mig om den militärskrift som tyskarna hämtat uppgifter från. Den erfarenhet jag har fått säger mig att de rapporter som ubåtsbefälhavarna lämnade, när de kom tillbaka till sina baser uppe i Bottenhavet, utformades med tanke på att befälhavarna var tvungna att rapportera resultat. Rapporterna var kanske med andra ord ganska färgade.

Vad jag har stött mig på i fråga om denna sak är att ubåtsbefälhavarna säger att man inte tar sådana risker som det gäller i detta fall, om man är omdömesgill och känner ansvar för det fartyg man skall sköta. Jag tror inte att ryssarna tog större risker än exempelvis engelsmännen och amerikanerna tog med sina ubåtar.

Vad gäller det andra fallet med det brandskadade fartyget tycker jag det är fullständigt onödigt att vi tar upp det till diskussion i dag. Det är otillstän-

digt att här tro på lösa rapporter. Man vet inte om den person som påstått sig ha träffat en saknad person är av den omdömesgilla typ att man kan sätta tro till hans uppgifter. Innan man har undersökt fallet skall man inte inge människor falska förhoppningar och låta dem tro att någon sett deras anhöriga i det och det landet. Det är inte tilltalande att göra på det sättet.

Jag vill till herr Ohlin säga att vi har upplevt en hel del tragedier under det senaste världskriget. Vi mötte mycket av bekymmer, besvärligheter och problem. Men när vi sökte klara upp dessa saker tog vi oss inte friheten att inbilla människor någonting som inte var baserat på fakta. Det är olyckligt att handskas med människors känslor på det lättvindiga sätt som man i dag av någon egendomlig anledning sätter i gång med utan att stödja sig på fakta.

Anf. nr 13

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Jag vill erinra herr Carlsson i Göteborg om att jag i början av 1950-talet i flera interpellationer tog upp frågan om försvunna svenska båtar. Vi hade då timslånga debatter i denna kammare. Jag minns särskilt en gång då sjöfolksförbundets ordförande, ombudsman Svensson i Göteborg, helt instämde i mina synpunkter under debatten. Dåvarande utrikesministern Undén hade något nonchalant avfärdat vår efterlysning av försvunna båtar, och man ansåg från sjöfolksförbundets sida det vara märkligt att man inte kunde få fram några uppgifter vare sig från sovjetrysk eller polsk sida. En tid var det mycket aktuellt att påtala hur svenska sjömän hade försvunnit i Polen, hur svenska båtar hade minsprängts och torpederats, och även utrikesministern ansåg det vara mycket märkligt att såväl ryssar som polacker intog en helt negativ attityd.

Jag säger detta, herr talman, därför att denna fråga inte är ny. Allmänt hyste man i denna kammare den uppfatt-